

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจปรากฏการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิงครั้งนี้ มุ่งจะศึกษาและทำความเข้าใจปรากฏการณ์เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ต้นน้ำ โดยพยายามศึกษาให้ครอบคลุมถึงกระบวนการ วิธีการดำเนินการการสืบตอดนับย้อนจากอดีตสู่ปัจจุบัน เพื่อประโยชน์และเป็นแนวทางในการนำเอาภูมิปัญญาเหล่านี้ มาใช้ในการศึกษาในการจัดการป่าต้นน้ำและเพื่อพัฒนาภูมิปัญญาของคนให้สอดคล้องเหมาะสมกับความต้องการและบริบทของยุคสมัยได้อย่างแท้จริง

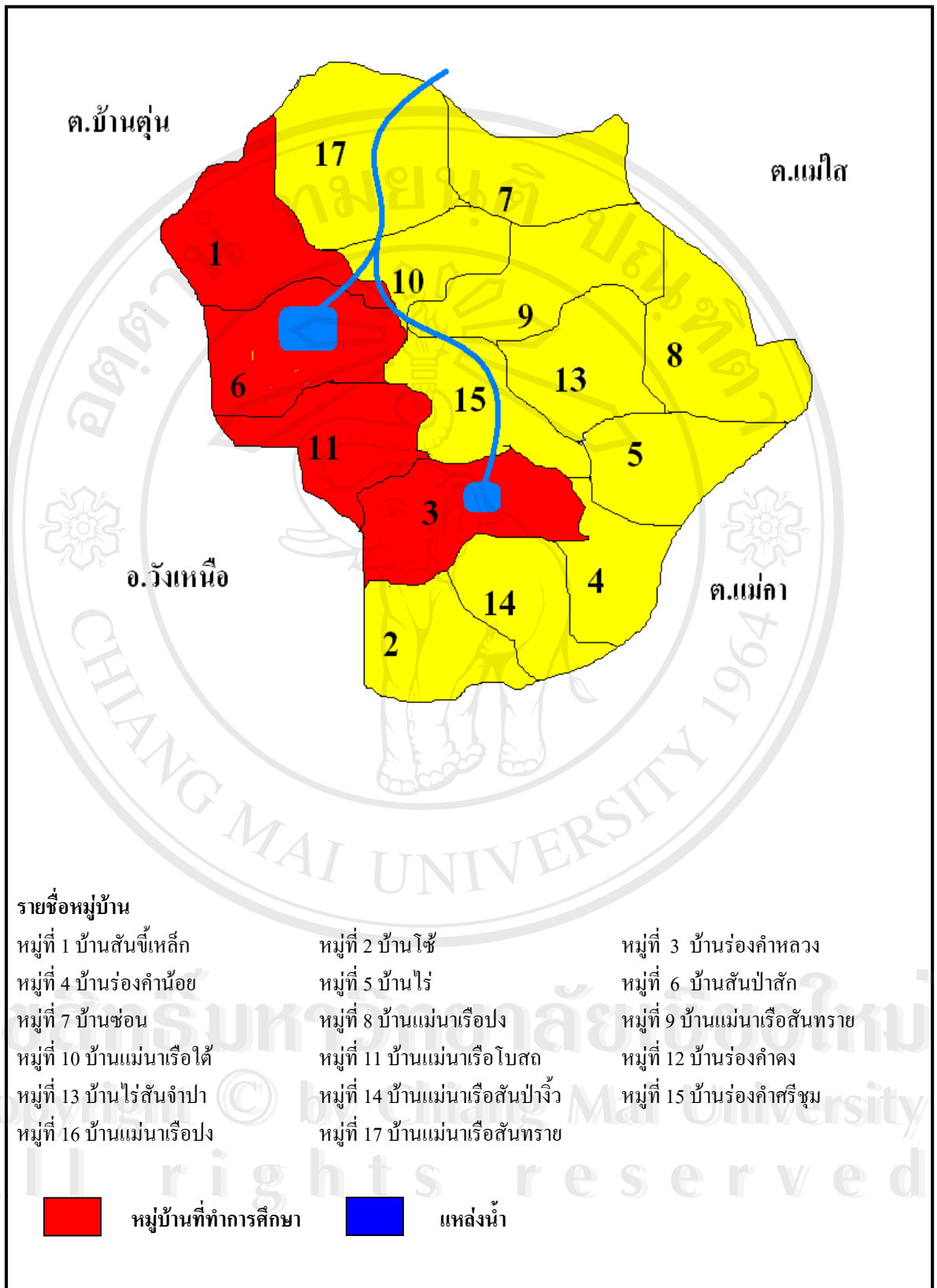
การรวบรวมข้อมูลเพื่อเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ นั้น เริ่มจากการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ต่อมาได้ศึกษาสภาพพื้นฐานทั่วไปของชุมชนที่ศึกษาแล้วจึงกำหนดกลุ่มประชากรเป้าหมายที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ เรียบเรียง เป็นรายงานการวิจัยเชิงพรรณนา เพื่อนำเสนอข้อมูลที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์และพฤติกรรมในเรื่องที่ศึกษาได้อย่างชัดเจน ตามสภาพที่เป็นจริง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางและวิธีการดำเนินการค้นคว้าและวิจัยตามขั้นตอน โดยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนดังนี้

3.1 ขอบเขตในการศึกษา

3.1.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ทำการศึกษา คือ ตำบลแม่่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีหมู่บ้านรวมทั้งสิ้น 17 หมู่บ้าน (แผนที่ที่ 1) แต่เลือกกลุ่มแบบง่ายมาจำนวน 4 หมู่บ้าน เพราะหมู่บ้านเหล่านี้อยู่ติดกับเขตป่าต้นน้ำและมีการใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำ หมู่บ้านทั้ง 4 คือ

บ้านสันจี้เหล็ก	หมู่ที่ 1
บ้านร่องคำหลวง	หมู่ที่ 3
บ้านสันป่าสัก	หมู่ที่ 6
บ้านแม่่นาเรือโบสถ	หมู่ที่ 11

แผนที่ที่ 1 แสดงอาณาเขตตำบลแม่นาเรือ และหมู่บ้านที่ศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

3.1.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหา โดยพยายามให้ครอบคลุมถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้

- บริบทชุมชนในด้านต่างๆ ประกอบด้วยลักษณะทางกายภาพ ประวัติความเป็นมา และลักษณะทางภูมิศาสตร์ โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ประชากร อาชีพ การศึกษา โครงสร้างทางเศรษฐกิจ และวิถี การผลิต ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชน
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ต้นน้ำที่เกี่ยวกับแนวคิดและวิถีจัดการป่าต้นน้ำ
- ปัญหา อุปสรรค ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษานี้มีจุดประสงค์ในการทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ของชุมชน โดยมุ่งที่จะหาคำตอบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข หรือปัจจัยอะไรที่ทำให้เกิดการรักษาป่าต้นน้ำ มีกระบวนการอย่างไร ตลอดจนมีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรบ้าง ในการดำเนินการ ซึ่งเป็นการมุ่งศึกษารายละเอียดจากผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างจากตำบลแม่นาเรื่อ ทั้งหมด 17 หมู่บ้าน และเลือกได้ ใช้ประชากรจาก 4 หมู่บ้านเนื่องจากอยู่ติดพื้นที่ป่า และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากป่า ดังนั้นผู้ศึกษาจึงเลือกใช้วิธีการหาผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยผู้ศึกษาได้กำหนดกว้างๆ ว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน เป็นผู้นำ และผู้เกี่ยวข้องในการจัดการป่าต้นน้ำ ในเขตตำบลแม่นาเรื่อ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชน หมายถึงผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น กำนันผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้นำกลุ่มต่างๆ ที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาชนในชุมชน
- ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำทางพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม ตลอดจนผู้สูงอายุในชุมชน
- เกษตรกรในชุมชนที่มีพื้นที่ทำกินติดกับเขตป่าต้นน้ำ เกษตรกรผู้ใช้ประโยชน์จากสายน้ำ และผู้หาของป่า หรือสมุนไพรในป่าต้นน้ำ

ตามรายชื่อกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังนี้

ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)	สถานภาพปัจจุบัน	บ้าน	หมู่	
1) พระสกล	ปภัสโร	40	เจ้าอาวาสวัดพระธาตุภูขวาง	สันป่าสัก	6
2) นายทองคำ	สันแก้ว	55	กำนันตำบลแม่เนาเรือ	สันจี้เหล็ก	1
3) นางแสงแก้ว	ชำนาญยา	51	ชาวบ้านผู้หาของป่า	สันจี้เหล็ก	1
4) นายอ้าย	คิดอ่าน	63	ชาวบ้านผู้หาของป่า	สันป่าสัก	6
5) นายหน่อ	นาวา	49	ชาวบ้านผู้หาของป่า	ร่องคำหลวง	3
6) นายเสาร์	เมืองมา	80	ผู้นำทางพิธีกรรม	แม่เนาเรือโบสถ	11
7) นายป้อม	ใจเสมอ	84	ผู้อาวุโส	แม่เนาเรือโบสถ	11
8) นายตื้อ	วิชัยโน	75	ผู้อาวุโส	แม่เนาเรือโบสถ	11
9) นายบุญธรรม	แสงแก้ว	50	ผู้ใหญ่บ้าน	สันป่าสัก	6
10) นายประยุทธ์	ชาวละออ	48	ผู้ใหญ่บ้าน	ร่องคำหลวง	3
11) นายศรี	นาวา	52	ผู้นำด้านการเกษตร	ร่องคำหลวง	3
12) จ.ส.ต. ณรงค์	วิชัยโน	49	กรรมการดูแลป่า	แม่เนาเรือโบสถ	11

- เก็บข้อมูลจากเอกสารงานรายงานที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลทะเบียนราษฎร ข้อมูลจากการวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความ

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย

3.3.1 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์ที่ผู้ศึกษาได้กำหนดหัวข้อการศึกษาไว้กว้างๆ ล่วงหน้า ไม่เป็นทางการมากนัก เป็นลักษณะคำถามปลายเปิดที่ผู้ศึกษาใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก เป็นการถามนอกจากจะให้อธิบายแล้วต้องถามถึงเหตุผลด้วย ทั้งในลักษณะทำไมและอย่างไร เพื่อให้ได้ข้อมูลระดับลึกการตั้งคำถามในการสัมภาษณ์เป็นหน้าที่ของผู้ศึกษาในการซักถามรายละเอียดจากผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งแบบสัมภาษณ์ได้กำหนดหัวข้อการศึกษาไว้ 5 ประเด็น คือ

1) ข้อมูลหมู่บ้าน ได้ศึกษาถึงประวัติการก่อตั้งหมู่บ้าน ประวัติการพัฒนาสภาพทางกายภาพหมู่บ้าน การเมืองการปกครอง อาชีพ รายได้ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน รูปแบบของการตั้งถิ่นฐานและลักษณะภูมิประเทศ

2) การเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทางด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม

3) การสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินในปัจจุบัน

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

5) ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการจัดการป่าต้นน้ำ

3.3.2 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามและแบบวิจัยที่สร้างขึ้น เพื่อบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกตจากสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง

3.3.3 กล้องถ่ายรูปและเทปบันทึกเสียง เพื่อบันทึกรายละเอียดต่างๆ เช่น รูปภาพ เสียง ซึ่งจะช่วยในการทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลในบางกรณีได้ดีมากยิ่งขึ้น

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

1. การสัมภาษณ์ศึกษาความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ โดยการสัมภาษณ์ประชาชนชาวบ้าน ได้แก่ ผู้รู้ ผู้นำในชุมชน ผู้อาวุโส เป็นต้น

2. การสังเกต เพื่อสังเกตการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน การร่วมกิจกรรมของกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อมูลละเอียดที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.4.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

การสำรวจเอกสารข้อมูลที่มีการเก็บรวบรวมไว้โดยกลุ่มองค์กรหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลมีการวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อตรวจสอบข้อมูล และทำให้เห็นภาพรวมของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยนำเอาข้อมูลและมุมมองของคนในชุมชนมาอธิบายในรูปของการพรรณนา โดยวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับป่าต้นน้ำ
- ภูมิปัญญาในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ
- ปัญหาและอุปสรรคของการใช้ภูมิปัญญาในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved